

DE KRACHT VAN TAAL

Op de Landelijke Studiedag van Levende Talen in november vorig jaar vertelde Abdelkader Benali over zijn liefde voor taal en zijn ervaringen als taalleerder. ‘Een taal leren is een ingewikkeld, oneindig boeiend samenspel tussen taal, betekenis, emotie, beelden en allerlei invloeden die ertoe bijdragen dat we sommige talen wel en sommige talen niet met sympathie beschouwen.’

ABDELKADER BENALI

De eerste taal die ik leerde was die van de stilte. Er moet in de eerste dagen van mijn leven veel stilte zijn geweest. Is het om die indringende stilte, die verpletterende stilte dat ik daarna mijn leven lang die heb geprobeerd op te vullen met taal? De omgeving waar ik geboren ben, bestond uit rotsen, heuvels, stenen in allerlei vormen en maten. Stenen praten niet, de mensen waren net zo arm als de stenen, dus die praatten ook niet zoveel. Heel afen toe rolden er stenen naar beneden, meestal per ongeluk. Er was het ruisen van bamboe, dat herinner ik me nog goed. Als de wind over de stenen kwam, door de ingevalen krekten ging, bracht het de bamboe aan de praat. Het

klonk als het zachtjes gaan van een moederhand over het hoofd van haar dochter. De stilte was de mensen dierbaar want ze had geen prijs, ze had geen vorm, ze was van niemand bang.

Met mijn moeder bracht ik bezoeken aan het riet. Ze hield me bij de hand vast, zij luisterde, er stond mij niets anders te doen dan mee te luisteren. Ik hoorde mijn moeder bidden om iets. Het ruisen van de bamboe werd doorbroken door pauzes van stilte. Mijn moeder ging met tegenzin terug naar het huis waar ik met haar opgroeide.

Het dorp werd gelaten voor wat het was. We vertrokken. In Nederland lag er een dik pak sneeuw. Op mijn eerste dag aan de kleuterschool moest ik leren koek-

happen. Het begon goed, dacht ik, wie meedoet, moet springen om te kunnen eten.

Een taal leren is als leren fietsen. Het rijtuig ziet er zo vervaarlijk uit, zo hoog, zo massief ook. Dan moet je er nog maar op zien te komen. Een beetje netjes remmen is ook nog een hele kunst. En wat er nog meer bij komt kijken, een rechte koers varen totdat je ineens een bocht moet nemen. Je zult een paar keer vallen. Het hoort erbij. Je moet het durven. In Nederland zag ik voor het eerst mensen fietsen. Ik wees ernaar, ik wilde ook zo’n ... hoe noemde je het ... een fiets.

Het was het eerste woord dat ik leerde waarvan ik dacht: daar heb ik nou wat aan. Alle andere woorden die

ik tot dan toe had geleerd blonken uit in nutteloosheid. Roos. Weg. Ui. Dat soort woorden.

Fiets was andere koek. Het leek ook zo goed te kloppen met het voorwerp dat het moest verbeelden. Fiets. De *f* staat voor het stuur, de *i* en de *e* zijn het zadel, de *t* heeft de ingewikkelde systematiek van de rem, de *t* nodigt uit om in te knijpen, de *s* heeft de rondingen van de banden. ‘Ik wil ook zo’n woord,’ dacht ik. Ik bedoel: fiets.

Mijn vader bracht me een fiets. Ik was er verrukt van. Hij was paars van kleur, had een gebogen stuur zoals bij echte racefietsen. Wanneer het voorwerp samenvalt met de taal, rest ons niets anders dan daar volop van te genieten. Als ik met mijn fiets slipte in het grind van

Abdelkader Benali was op 15 maart op bezoek bij de leerlingen van 5 havo van het SSGN in Nijmegen. Hij las voor uit zijn verhalenbundel. Daarna kregen de leerlingen de opdracht om een tweet te schrijven over de inhoud van het verhaal. Foto: Heyta Melssen

het park, hoorde ik de grond onder mijn voeten fietssss sissen.

Toen ontstond bij mij het principe dat ik alleen woorden wilde leren die zouden samenvallen met het ding waarnaar ze moesten verwijzen. Zo vond ik het woord *ui* heel erg mooi, net zo rond als de *ui* zelf. Maar het woord *vis* vond ik vies, dus het klopte wel want *vis* stonk.

Ik croste op de dag dat ik de fiets kreeg door het park. Op die dag werd mijn fascinatie voor de taal geboren.

Mijn moeders spraken Berbers met elkaar, de taal van Noord-Afrika, een zelfstandige taal naast het Arabisch. Een taal die met zijn korte klanken en vele woorden die geheel en al uit consonanten lijken te bestaan, mij kon beheksen. Mijn moeder zong er mysterieus klinkende liedjes in waarvan ik schrok dat ik ze kon begrijpen. Zo zong ze een liedje over een hoofd dat in het water lag, niemand die het op kon vissen. Het beeld was gruwelijk maar er sprak ook hunkering uit, verlangen.

U denkt nu dat ik een fout heb gemaakt door mijn moeders te zeggen waar mijn moeder hoort, dat is niet zo. Ik bedoel echt mijn moeders want zo voelde het toen ik opgroeide tussen al die andere vrouwen die mijn moeder omringden en me ervan probeerden te overtuigen dat het leven een groot sprookje is. Ik wist niet beter of moeders waren gewoon vierentwintig uur per dag aan het praten. Zo anders dan de stilte van het dorp. Wanneer mensen niets om handen hebben, maken ze arbeid van hun taal.

Zij spraken Berbers met elkaar, de enige taal die op de een of andere manier het verst van me af staat maar die ook het dichtst bij me staat. Het is de taal van de woestijn, van de nomadentrek gesproken in arbeiders-huisjes met centrale verwarming. De taal die over de rug van de woestijnzanden loopt om aan de Middellandse Zee kopje onder te gaan. Die taal brachten we met ons mee. Ik buig voor die taal omdat deze taal voor niemand buigt. Maar het is ook de taal van de huiskamer, van de opvoeding, van wat mijn ouders liefhebben. Taal is het laatste wat sterft. En ook daar werkte het principe dat woorden moeten samenvallen met het ding voortreffelijk. Het woord *tadart* betekent huis maar ook het leven zelf. En het huis van mijn geboorte was vierkant en van leem opgetrokken, zoals het woord *tadart* van leem opgetrokken lijkt te zijn. Het woord heeft een grauwe kleur, het is een woord dat door de andere woorden die eromheen staan opgefleurd moet worden, het huis moet

kleur krijgen, van zichzelf heeft het geen kleur. Het leek me iets over het leven zelf te willen zeggen.

Het woord *asrem* betekent vis in het Berbers. De *as* van *asrem* staat voor de snelle bewegingen van de vinnen van de vis, en met het tweede gedeelte, *rem*, heb je de vis aan de haak.

Tghat is geit in het Berbers, en hoor ik daar niet het zachte geblaas van de geit doorklinken? Geit en *tghat*, ze zouden broers van elkaar kunnen zijn, zielsgenoten. Allebei geiten die zachtjes voor zich uit mekkeren omdat ze het blèren niet kunnen laten.

Geloof het of niet, Engels zou mijn moeilijkste taal blijken. Zo makkelijk en oeverloos kwam deze taal via de treurbuis binnen dat het niet anders kon of ik waande me op twaalfjarige leeftijd al een *native speaker* van deze wereldtaal. Het woord *fuck*, dat op een gemiddelde televisieavond vaker werd gebezigd dan *hello* of *please*, raakte zo ingeburgerd dat ik niet anders wist of ik begon elke zin met *fuck*.

Daarnaast bouwde ik via het kijken naar Amerikaanse films een behoorlijk vocabulaire aan filmcitaten op die ik zo uit mijn mouw kon schudden als de situatie daarom vroeg. Deze citaten drijven in het onderbewustzijn rond en komen soms op ongewenste momenten aan de oppervlakte. Bij mijn eerste bezoek aan New York kwam ik op glad ijs. Na een avondje wandelen door Manhattan werd het toch echt tijd om iets te eten. Ik stapte een *deli* binnen en werd vriendelijk gegroet, waarop mijn eerste reactie was: ‘Are you talking to me?’ Ik kon er niets aan doen. Dit citaat wordt uitgesproken door Robert de Niro in *Taxi Driver*, een film die veel indruk op me had gemaakt, vooral de scène waarin Robert de Niro als een opgefokte engel der wrake een uitdagende, dreigende houding oefent voor de spiegel, daarbij zijn revolver steeds uit de broek trekkend. De eigenaar van de *deli*, een man van Indiase afkomst, keek me enigszins verbaasd aan en ging verder met waar hij mee bezig was, afrekenen.

Later die avond gingen we eten in een kleine snack-bar. De jongen in de bediening heette Tony. Erg gemoeidelijk allemaal totdat ik merkte dat de bestelling wel erg lang op zich liet wachten en ik naar de bediende vertwijfeld en volstrekt misplaatst uitriep: ‘He, Tony, where is the merchandise? I have been waiting for half an hour.’ Een regelrecht citaat uit de gangsterfilm *Scarface* met Al Pacino in de hoofdrol.

Ben ik in Groot-Brittannië dan durf ik mijn mond nauwelijks open te doen, alsof ik, lepralijder, probeer mee te bewegen in het land der balletdansers. Juist omdat ik zo ben blootgesteld aan deze taal, hoor ik mijn eigen imperfecties des te pijnlijker. De overmoed die Hollanders eigen is wanneer het gaat om de aanwending van de Engelse taal is me geheel vreemd. De enige plek waar ik me totaal op mijn gemak voel als het gaat om Engels is Afrika, daar wordt mijn mishmash van Engels pidgin genoemd, een ander woord voor Algemeen Beschaafd Engels.

Bij Frans moet ik altijd denken aan de leraar Fernandes, die me de edele principes van de taal van Chateaubriand, Proust en Kuifje probeerde te onderwijzen. Toevallig zat ik altijd vooraan zodat ik de hele show in breedbeeld meekreeg. Zo danste hij ons het rijtje van de bijvoeglijke naamwoorden die altijd aan het zelfstandig naamwoord voorafgaan. De kenners onder ons kennen ze wel. *Bon beau grand gros joli gentil nouveau* enzovoort. Fernandes kwam van de Benedenwindse Eilanden en danste in het weekeinde een van de Caribische dansen, dus het lag in de aard van zijn natuur om het ritme dat de vaste bijvoeglijke naamwoorden hadden te vertalen naar een lichte chachacha of rumba. Hij was altijd gestoken in het zwart maar het was van het zwart dat elke dag anders was. Zo aanstekelijk waren die danspasjes dat nog altijd wanneer ik in een Franstalige omgeving een van de bijvoeglijke naamwoorden hoor mijn voeten aangenaam beginnen te jeuken.

‘Wat zeg je je Franse vrienden dan?’

‘Ik doe de bijvoeglijkenamwoordendans, alors?’

Eigenlijk was dit de enige positieve ervaring die ik had met de heer Fernandes, een voortreffelijk docent die zijn hele klaslokaal vrolijk behangen had met alles wat maar *très français* was, omdat ik er werkelijk niks van bakte als het ging om idioomopbouw of grammatica. Het Frans had net zo’n hekel aan mij als ik een hekel aan het Frans had. Dat in de Latijnse talen een lidwoord verandert met het geslacht en dat dan ook nog eens de uitgang verandert, was nog tot daaraantoe, maar dat je nooit zeker wist of *maison* vrouwelijk was of *lapin* mannelijk, zorgde voor een groot protest bij mij. Hoe ging ik al die zenuwslopende verschillen ooit in mijn kleine hoofd krijgen? Ik gooide de Franse handdoek in de ring. Als het ging om idioom sloeg ik er maar een slag naar. *La lapin* had het ook kunnen zijn, kwestie van het beest

bij de oren grijpen en naar het geslacht kijken. En wie zei dat een *la maison* vrouwelijk was, er woonden toch ook mannen in?

Pas veel later, aan het onvolprezen Saint Louis de France-instituut, in nota bene Rome, heb ik de Franse taal, inclusief haar vrijwel schier oneindige krankzinnige rij van onregelmatige werkwoorden – en dat zijn dus niet de werkwoorden die je ook gebruikt om een kopje koffie te bestellen, om een band te wisselen, om aan te geven dat je naar huis wilt – onder de knie gekregen. Dit via een docent, Jean-François, die het bestond ons te confronteren met de, in het Frans meesterlijk ingewikkelde maar lang niet zo ingewikkeld als in het Turks, samengestelde zin door een videoband op te zetten van Jane Birkin. Jean-François was een bijzondere docent, al was het maar omdat hij ons bestookte met de halve chansongeschiedenis. Het was een hartstochtelijk man die uitstraalde dat hij het leukste beroep in de wereld had, die zijn beroep, docent Frans, niet zag als een manier om geld te verdienen, maar als een roeping, een dure plicht, een Gallische aangelegenheid, een zaak van grote eer. Hij was geen nationalist maar een linguïst.

Ja, voor mij is de Franse samengestelde zin altijd een zin waar Jane Birkin de hand in heeft gehad. Een huilende Jane Birkin. Zij zong het liedje met de beroemdste samengestelde zin. Tranen klaterden op de grond. Haar grote geliefde Serge Gainsbourg was overleden. Het land rouwde maar waar was Jane Birkin? In een uitverkocht Olympia zong ze haar afscheidsconcert voor Serge. Het was maandagochtend in ons klasje. Een van mijn klasgenoten was een priester uit Uruguay. Zou hij het drooghouden? Jane Birkin zong.

‘Je suis venu te dire que je m’en vais.’ Dat, zei Jean-François en stopte de videoband, is de samengestelde zin in het Frans. En hij drukte *play* weer in. De tranen rolden over onze wangen. De Uruguayaan hield het niet meer. We waren verpletterd.

Een taal leren is een ingewikkeld, oneindig boeiend samenspel tussen taal, betekenis, emotie, beelden en allerlei invloeden die ertoe bijdragen dat we sommige talen wel en sommige talen niet met sympathie beschouwen. Zo hoorde ik ook het verhaal van een Zuid-Koreaan die het Arabisch had geleerd door elke dag naar een Arabische zender te luisteren. Het kan niet anders of de taal die hij hoorde, het Arabisch in dit geval, moet in hem diepe psychologische krachten hebben losgemaakt die

ervoor zorgden dat de taal geïncorporeerd werd.

Een zeker taalgevoel is nodig. Taalgevoel is niet aan te leren, wel te stimuleren. Fernandes danste, Jean-François gaf het beste wat de Franse liedkunst te bieden had als emotionele oefenstof. In het hart van het leren staat de docent, de intermediair tussen dat grote koninkrijk van de taal met zijn oneindige mogelijkheden en aan de andere kant de soms geborneerde en soms hongerige leerling die ervan overtuigd moet worden, langs intuïtieve weg, dat met het bereiken van dat koninkrijk ingewikkelde hobbels op een elegante manier genomen moeten worden.

Het Italiaans heb ik geleerd omdat ik wilde weten waar de mensen over spreken wanneer ze uitgegeten zijn in Italië. Want het lijkt wel alsof de mensen na het eten, de pasta verzwolgen, de grappa gedronken, de tiramisu opgepeuzeld, pas dan echt toekomen aan de grote filosofieën van het leven. Twee jaar was ik al met mijn toenmalige Italiaanse vrouw toen ik stukje bij beetje, en het ging snel, begon te begrijpen waar ze het over hadden. Wil je een taal leren, slaap dan met haar. Wil je een taal echt goed leren, maak dan ruzie in die taal met elkaar. Waar emoties tekortschieten, maakt de vreemde taal nieuwe woorden aan. Zo ontdekte ik door in een vreemde taal uiting te geven aan mijn emoties allerlei zaken over mezelf die ik in het Nederlands niet van mezelf wist.

Waar hadden die Italianen het toch over aan die lange eettafels? Ik was gechoqueerd door wat mijn oren hoorden. Italiaans leren is geen straf, het is een beloning. Wie zijn talen kent, mag zichzelf belonen met het suikerzoet van het Italiaanse, de *gelato* onder de talen. Dus zette ik me aan het leren van de rijtjes. Het ging allemaal makkelijker dan ik dacht. De dag dat ik op de terugweg van de taalschool in de Romeinse tram begreep wat er op de opschriften boven de zitstoelen stond, was er een van ontroering. Wat stond er? Deze plaatsen zijn gereserveerd voor ouderen en veteranen van de Eerste Wereldoorlog. Ik kreeg er een brok van in mijn keel en stond op van de zitplek. Een ander bordje zei, minder prozaïsch: ‘Verboden uit het raam te spugen.’ *Roma, citta aperta*.

Maar goed, waar spreken de Italianen over als ze uitgegeten zijn? In die kakofonie van discussie meende ik dat het ging over politiek, over Machiavelli, over Dante, over de zomermode, maar ik had er niet verder vandaan kunnen staan. Het ging over eten. De volgende dag ging het weer over eten. Het ging over wat er de avond ervoor gegeten was. Het gesprek daarna ging over wat er die

Foto: Tessa Posthuma-de Boer

avond gegeten ging worden. Het werd eentonig. Toch ben ik gelukkig met mijn Italiaans. Ik heb in die taal innig liefgehad en die taal heeft nooit opgehouden me veel emoties terug te geven, of zoals het in het Italiaans wordt gezegd, *mi ha voluto bene*.

De taal waar ik de meeste leerjaren in heb gestopt, is het Arabisch. Tien jaar elke dag een krantenpagina vertalen, dan kom je er wel. Oneindig veel uren radio luisteren wil ook helpen. Maar wat echt goed helpt, is je hele hebben en houden naar de Arabische wereld verhuizen en jezelf beloven pas terug te gaan naar huis als je alles onder de knie hebt. Wat ik heb gedaan. Ook hierbij bracht de liefde me naar Beiroet en Damascus. Het enige wat ik wilde, was begrijpen wat de grote Egyptische zangeres Oum Kalsoum zong. Als kind hoorde ik haar lange, melancholische liederen die als open klonken, maar niets begreep ik ervan. Haar muziek klonk overal waar ik kwam in Ma-

rokko. Wat zong ze? Waarom hadden jongens en meisjes het over haar alsof het ging over een Griekse godin die het licht naar de mensen had gebracht? In Damascus vroeg mijn onschatbare lerares Maha Barakat wat ik wilde lezen bij de behandeling van grammatica. Oum Kalsoum zei ik. Ze gaf geen krimp. Ze was niet verbaasd.

‘Ben je niet verbaasd,’ zei ik, ‘dat ik juist haar teksten wil vertalen?’

‘Nee,’ zei ze, ‘je bent niet de eerste en je zult niet de laatste zijn.’ Ze zette de muziek van Oum Kalsoum op. ‘Inta Omri’. Je bent mijn leven, en regel na regel vertaalde ik de volgende zinnen, daarbij zachtjes fluisterend met de muziek, onder leiding van de zachte, geruststellende blik van Maha, die naar me keek alsof ik een veulen was dat water leerde drinken. Zo moeten alle talen geleerd worden.

Jouw ogen herinnerden me

Aan de voorbij vliedende dagen

Ze leerden me het verleden te betreuren

En haar wonden.

Taal slaat wonden, taal kan ze toedekken. Leer ons de taal die onze wonden onder woorden brengt.

Dan kom ik nu aan de taal waarvan ik met enige schroom zeg dat ik ’m goed genoeg spreek. De Duitse taal. De Duitse taal leidt aan een imagoprobleem. Ik heb van dat imagoprobleem geen last. Maar het schijnt dat dit ingewikkeld is voor anderen. Ik denk dat dit van korte duur is. Een stedentrip naar Berlijn en het imagoprobleem is begraven.

De Duitse literatuur heeft me gevormd. Het Duits koppelt flexibiliteit aan diepzinnigheid, het dwingt je tot redeneren maar houdt je ook met beide benen op de grond. Het laat zien dat taal een bankrekening is met een rente die in de loop der jaren steeds hoger wordt. Het is de taal van de ondergang, de taal van de geest.

De man zonder eigenschappen, bijvoorbeeld, van Robert Musil, een roman over de ondergang van het Habsburgse Rijk. De taal van Kafka ook, de Tsjechisch-Joodse schrijver. Datzelfde Habsburgse Rijk herbergde ook het Hongaarse volk, waarmee ik aan mijn laatst taal kom, het Hongaars.

Ik was twaalf jaar toen ik over de Hongaarse taal las in het populairwetenschappelijk tijdschrift voor jongeren, de Kijk. Ik las dat deze taal bere-ingewikkeld was omdat het Hongaars een totaal andere grammatica eropna hield dan bijvoorbeeld het Duits of het Frans. Het lijkt alsof in deze taal alle zinnen worden omgedraaid. Het

belangrijkste wat je moet weten staat achterin. Bijvoorbeeld de zin: *Ik moest de trein halen om weer terug te komen in Boedapest*. Die wordt uitgesproken: *Boedapest komen ik trein halen moest ik*. Ik noemde deze taal: de trein de andere kant op. Je begint op je eindstation en als je aankomt, koop je een kaartje voor de reis. Ik was verliefd op deze taal. In mij vormde zich de overtuiging dat als ik deze taal zou beheersen ik alles aan zou kunnen in het leven. Er was helaas als twaalfjarige weinig Hongaars in de buurt behalve het Hongaarse restaurant Magyar aan het Weena, waar waarschijnlijk een uitstekende goulash werd geserveerd maar weinig Hongaars gesproken. Ik wist één ding: op een dag zou ik deze taal leren.

In 2005 was ik een jaar weg uit Italië, en ik had honger. Honger om iets nieuws te leren. Er kwam een mail binnen waarin ik werd gevraagd of ik zes weken lang in Boedapest, Hongarije, aan Hongaarse studenten college Nederlands wilde geven. Ik dacht niet: Hongarije, dat is de Hongaarse Opstand, of Hongarije, dat zijn al die waterpolovrouwen die bij de Olympische Spelen steeds winnen, maar ik dacht: de trein die de andere kant op gaat, is aangekomen! Een kinderwens die jarenlang in me had gesluimerd, wakkerde weer aan. Ik ging Hongaars leren. En dat deed ik. Van een aardige docente kreeg ik privéles, vier dagen in de week in een gemeentebibliotheek; ik kocht een *sótár*, woordenboek, in een *könyvesbolt*, boekhandel, waarmee ik de krant *Népszabadság* kon lezen. De eerste paar dagen liep ik enigszins woorddronken door Boedapest, op zoek naar woorden, meer woorden dan ik ooit zou kunnen leren van deze taal. Ik was geen jongeman meer, ik voelde me twaalf, alsof ik uit een trein was gestapt, aangekomen in het land van de Taal zelf, waar ik thuishoor en waar ik hoop dat zoveel anderen zich er ook zullen thuis voelen. En dat ik dronken kon worden van een taal, maakte me gelukkig.

Elke dag vertrekken er treinen richting het land van de Taal, u bent conducteur op die trein, maar ook machinist, maar ook reiziger. Elke keer wanneer een reiziger uit de metro stapt en op een van de grote stations de roltrap naar boven neemt, staat daar in letters geschreven: *viszontlátásra*, tot ziens. Ik weet niet waarom, maar op de een of andere manier nam ik dat tot ziens heel persoonlijk op, dat tot ziens begrijpen in het Hongaars voelde als thuiskomen. Dat woord, *viszontlátásra*, drukte, net als het woord *ui* en *fiets* en *asram* en *ti voglio bene* en *fillibuster* en *temps perdu* en *Habseligkeiten* precies uit waar het voor stond: tot ziens, mijn goede vriend, tot ziens. ■